

بررسی تأثیر بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب با

تاکید بر ایران

صادق بختیاری^۱

افسانه شایسته^۲

دریافت: ۱۳۹۱/۱/۲۶ پذیرش: ۱۳۹۱/۳/۲۴

چکیده

یکی از اساسی ترین چالش های چشم انداز اقتصاد ایران پدیده جهانی شدن است که در راستای آن برخورداری از صنعت رقابت پذیر برای اقتصاد اجتناب ناپذیر است. به نظر می رسد از اقدامات مهم و اساسی کشور در دستیابی به اهداف سند چشم انداز، بهبود فضای کسب و کار و رقابتی نمودن آن در کشور است. از طرف دیگر وجود نرخ بالای بیکاری در کشور و رهایی از آن، مستلزم تقویت طرف عرضه اقتصاد است؛ که با توجه به قوانین و مقررات دست و پا گیر، سختی اجازه و ایجاد کسب و کار در ایران، سرمایه و تسهیلات حمایت از تولید، در فعالیتهای غیر تولیدی مورد استفاده قرار گرفته و سبب رشد تقاضا و افزایش سطح عمومی قیمتها شده است. اهمیت سرمایه در کشورهای در حال توسعه بیش از کشورهای توسعه یافته است زیرا کشورهای در حال توسعه به منظور بهبود فضای کسب و کار و ایجاد اشتغال که محرک رشد اقتصادی است، دچار کمبود سرمایه هستند. مقاله حاضر به بررسی رابطه بین بهبود فضای کسب و کار ایران در مقایسه با دیگر کشورهای جهان و رشد اقتصادی می پردازد. بدین منظور از روش داده های تابلویی طی دوره زمانی ۱۳۹۰ - ۱۳۸۴ به بررسی این امر پرداخته خواهد شد. یافته ها نشان می دهد بهبود فضای کسب و کار رابطه مثبت و معنی داری با رشد اقتصادی در کشورهای مورد بررسی داشته است.

واژگان کلیدی: جهانی شدن، رشد اقتصادی، فضای کسب و کار، بیکاری، ایجاد کسب و کار.

طبقه بندی JEL : E24, M21, O47, F13

۱. استاد اقتصاد، دانشگاه اصفهان، (نویسنده مسئول) Email: bakhtiari_sadegh@yahoo.com

۲. مدرس علوم اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی شهر ری، Email: afsanehsayesteh@ymail.com

مقدمه

فضای کسب و کار از جمله شاخص‌های تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. محیط فضای کسب و کار در کشورها هرچه شفاف‌تر و رقابتی‌تری باشد منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست‌های مطلوب شده و روند بهبودی شاخصهای اقتصادی را در پی خواهد داشت.

در این راستا بررسی وضعیت شاخص‌های کسب و کار چه از نظر خرد و چه از نظر کلان و تبیین چالش‌های موجود می‌تواند در ایجاد و توسعه فضای کسب و کار در کشور مثمر‌ثمر باشد.

تأثیر فضای کسب و کار مساعد، بر افزایش جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ایجاد اشتغال و رشد تولید ناخالص داخلی مشهود است. با وجود این، طی سال‌های پس از اعلام آمارهای جهانی از رتبه بندی فضای کسب و کار در کشورهای مختلف، دیدگاه‌های متفاوتی در زمینه جایگاه کشورمان مطرح می‌شود. این شرایط موجب شده است تا اکنون بهبود فضای کسب و کار با توجه به چالش‌های پیش روی اقتصاد کشور به ضرورتی انکارناپذیر تبدیل شود. با این وجود به نظر می‌رسد هنوز هم بسترهای مناسب برای ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری و کسب و کار در کشورمان چندان فراهم نبوده و برای رسیدن به جایگاه واقعی اقتصاد ایران در زمینه شاخص فضای کسب و کار، فراهم کردن برخی زیرساخت‌ها اجتناب‌ناپذیر است.

آنچه مسلم است اصلاح فضای کسب و کار و بهبود شاخص‌های مزبور در عرصه جهانی نه تنها گامی مثبت و اساسی در جهت تقویت جنبه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد و ارتقاء سطح اشتغال و تولید در کشور محسوب می‌شود بلکه به طور قطع از منظر سرمایه‌گذاران خارجی از جمله ی‌مهمترین‌نماگرها برای ورود به کشور میزبان و شرط لازم برای ارتقا و تسهیل جریان ورود فناوری به کشور می‌باشد.

لذا با توجه به اهمیت بهبود فضای کسب و کار، در این مقاله به بررسی تأثیر بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب^۱ با تأکید بر ایران با بکارگیری روش اقتصادسنجی پنل دیتا در دوره ۱۳۹۰ - ۱۳۸۴ پرداخته شد. کشورهای منتخب کشورهایی هستند که در گروه درآمدی ایران^۲ (درآمدی بالاتر از درآمد متوسط)^۳ قرار دارند. این مقاله شامل پنج بخش است؛ بخش اول به مقدمه اختصاص یافته است. بخش دوم به مروری بر ادبیات موضوع، شامل مبانی نظری تحقیق و مروری بر مطالعات گذشته می پردازد. در بخش سوم، مدل مورد استفاده، متغیرهای حاضر در آن و تکنیک اقتصادسنجی معرفی می شود. در بخش چهارم، برآورد مدل صورت می گیرد و در بخش پنجم نتیجه گیری و پیشنهادها ارائه می گردد.

۲. مروری بر ادبیات موضوع

۲-۱. مبانی نظری تحقیق

فضای کسب و کار به آن دسته از عوامل موثر بر عملکرد بنگاه های اقتصادی گفته می شود که مدیران بنگاه ها نمی توانند آن ها را تغییر داده یا بهبود بخشند. آزاد بودن و شفافیت قیمت ها، رقابتی بودن بازار و حفظ حقوق مالکیت سه شرط لازم برای فعالیت اقتصادی بخش خصوصی و کارآ بودن اقتصاد است و نقش دولت در بهبود این فضا و فراهم آوردن شرایط مناسب جهت جذب فعالیت بخش خصوصی بسیار مهم است. تجربه جهان نشان می دهد تنها در شرایط مساعد کسب و کار، یک بنگاه می تواند به صورت کارآ و بهینه عمل کند.

۱ آلبانی، الجزایر، آذربایجان، بلاروس، بوسنی و هرزگوین، برزیل، بلغارستان، چین، شیلی، مالزی، کلمبیا، اکوادور، جامائیکا، اردن، قزاقستان، نامیبیا، تانزانیا، مونتنگومری، مولداوی، پرو، لبنان، مکزیک، صربیا، سورینام، تایلند.

۲ قابل توجه است که این کشورها در سال های ۱۳۸۸-۱۳۸۴ درآمد پایین تر از متوسط و در سال های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ درآمد بالاتر از متوسط داشته اند.

3 Upper middle income

در یک بیان ساده و صریح، می توان اذعان داشت که بخش قابل توجهی از مقتضیات رشد اقتصادی هر کشور در گرو فضای کسب و کار مناسب در آن کشور است. تأثیر فضای کسب و کار بر سرمایه گذاری را می توان از حوزه های استراتژیک توسعه صنعتی ایران تلقی کرد که عمدتاً ناشی از عواملی چون بهره وری و اشتغال نیروی کار، سرمایه گذاری، آزادی های اقتصادی تولیدکنندگان و ظرفیت های تولیدی است. از طرف دیگر، توسعه اقتصادی بر پایه رقابت پذیری کشورها استوار است و سلامت محیط کسب و کار از عوامل مؤثر بر رقابت پذیری کشورها در اقتصاد جهانی می باشد.

بهبود شرایط و شاخصهای فضای کسب و کار از جمله توسعه نظام بانکی و کاهش زمان لازم برای اخذ مجوز، زمینه ساز رشد و پویایی در هر کشوری را فراهم می آورد به گونه ای که با افزایش اعتبارات و دارایی های بانکی به عنوان پشتوانه و تامین کننده اصلی مالی در اکثر کشورها مطرح می باشد، باعث بهبود فضای کسب و کار و تولیدی کشور می شود (حسینی و فهیمی فر).

بنابراین شاخص فضای کسب و کار، مهمترین شاخص اقتصادی در رشد و شکل گیری بخش خصوصی و افزایش رشد اقتصادی جامعه است.

با توجه به مسائل بیان شده در تعریف مساله، مهمترین فرضیاتی که در این تحقیق مطرح هستند، عبارتند از:

۱. تأثیر بهبود فضای کسب و کار بر رشد تولید ناخالص داخلی کشورهایی با گروه درآمدی بالاتر از درآمد متوسط، معنی دار است.

۲. عملکرد ایران در رابطه با بهبود فضای کسب و کار با متوسط کشورهای مورد بررسی یکسان است.

در واقع این پژوهش درصدد پاسخ گویی به این پرسش هاست که چگونه می توان فضای کسب و کار را مدیریت کرد؟ ضرورت های بهبود فضای کسب و کار چه عواملی هستند؟ رابطه بهبود فضای کسب و کار با رشد اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب چگونه است؟ آیا عملکرد ایران در زمینه بهبود فضای کسب و کار و رشد اقتصادی با متوسط کشورهای مورد بررسی متفاوت است؟

در ادبیات مربوط به رشد و توسعه اقتصادی، همواره این پرسش مطرح بوده است که چرا برخی از کشورها، فقیرتر از کشورهای دیگر هستند. برای پاسخ به این سوال نظریه های متعددی مطرح شده که می توان آنها را به دو دسته نظریه کلاسیک و نظریه های جدید رشد اقتصادی تقسیم کرد. در این نظریه ها، موضوع رشد اقتصادی به سه زیرمسئله مختلف علل، اشکال و پیامدهای آن تقسیم شده است. در تحلیل علل رشد اقتصادی نیز دو دسته عوامل در نظر گرفته می شود:

۱. علل مستقیم (یا آشکار)^۱ مانند انباشت سرمایه فیزیکی و انسانی، تغییر فنی درونزا و ...
 ۲. علل غایی (یا اصلی)^۲ مانند شانس، عوامل جغرافیایی، سرمایه اجتماعی و فرهنگ، نهادها بخصوص نهادهای اقتصادی از جمله حقوق مالکیت و نهاد بازار و ... (رنانی و همکاران)
- از آنجایی که الگوی سولو نقطه آغاز تمامی تحلیل های رشد است، درک این الگو برای درک نظریه های رشد، ضروری است. نتیجه گیری اصلی الگوی سولو این است که انباشت سرمایه فیزیکی نمی تواند، رشد فوق العاده در تولید سرانه یا تفاوت های جغرافیایی تولید سرانه را توضیح دهد. (رومر)

در ارتباط با بحث رشد اقتصادی در ایران، نگاهی به نتایج مطالعات انجام شده درباره رشد اقتصادی ایران نشان می دهد که در مورد برخی علل مستقیم یا آشکار فرآیند رشد اقتصادی (تأثیر پس انداز، سرمایه انسانی، سرمایه گذاری بخش خصوصی، مالیاتها، مخارج دولت، کسری بودجه و بطور کلی سیاست مالی، سیاست پولی، تورم، توزیع درآمد و آموزش) اتفاق نظری در بین پژوهشگران و یافته های تجربی آنها وجود ندارد. در اقتصاد سنجی رشد، دو دسته عوامل در نظر گرفته می شوند: عواملی که در الگوی رشد سولو (۱۹۵۶) معرفی شده و عواملی که در این الگو نادیده گرفته شده اند. به عبارت دیگر، یک الگوی رشد را می توان به صورت زیر نوشت:

$$Y = \alpha + \beta X + \gamma Z + \varepsilon$$

X عواملی که در الگوی رشد سولو معرفی شده و Z سایر عوامل است.

1. Proximate Causes
2. Ultimate Causes

تابع تولید کل سولو، که با در نظر گرفتن موجودی سرمایه (K) و سرمایه انسانی (L)، استفاده گشته است. تابع تولید عبارت است از:

$$Y=A(K^\alpha L^\beta)$$

با توجه به موضوع مقاله حاضر، فضای کسب و کار، در دو متغیر موجودی سرمایه و نیروی کار دیده نمی شود بنابراین این متغیر در A دیده خواهد شد.

۲-۲. مروری بر تحقیقات گذشته

سررس و همکاران^۱ (۲۰۰۶) در مقاله ای با عنوان "قوانین سیستم مالی و رشد اقتصادی" به بررسی این که قوانین و قواعدی که منجر به سیستم های مالی رقابتی و کارآمدتر می شوند تاثیر مثبت و قابل توجهی بر تولید بخشی و رشد بهره وری دارند، می پردازند. بدین منظور از ۲۵ کشور OECD استفاده شده است. نتایج نشان داد که شاخص های بیان کننده مقررات سیستم مالی برای رشد اقتصادی دارای مفهوم آماری و اقتصادی هستند.

حاجی حیدری و سید جوادین (۱۳۹۰) به بررسی "توسعه و تغییر مدل کسب و کار با بکارگیری رویکرد پویایی سیستم ها" پرداخته اند. در این بررسی امکان مدل سازی کسب و کار به شیوه های پویا و منعطف طراحی شده است. در همین راستا پس از بررسی پیشینه ی موضوع، با تعیین سطح بررسی متناسب با هدف و رویکرد این پژوهش، انتالوژی مدل کسب و کار (BMO) به عنوان مدل انتخابی تعیین شده است. سپس با استفاده از رویکرد پویایی سیستمها، این مدل طراحی شد و ساختار آن با نظرسنجی از خبرگان مورد تأیید قرار گرفت. بررسیهای مذکور نشانگر این واقعیت مهم است که علی رغم ایجاد ارزش ناشی از کاهش هزینه ها یا بهبود کیفیت، نحوه ی توزیع ارزش ایجاد شده در زنجیره به عوامل متعددی چون عکسالعمل ارکان تأثیرگذار در سیستم و رفتار پویای کل ارکان بستگی دارد.

حسینی و فهیمی فر (۱۳۸۹) در مقاله ای تحت عنوان "نقش توسعه نظام مالی و بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی" با استفاده از روش داده های تابلویی طی دوره زمانی ۲۰۰۹-۲۰۰۶ به این نتایج دست یافته اند که بهبود شرایط مالی و فضای کسب و کار بر رشد

اقتصادی مؤثر می باشد به گونه ای که با افزایش یک درصد در حجم دارایی های بانکی و اعتبارات بانکی، به ترتیب ۰.۳۹ و ۰.۱۱ درصد به رشد اقتصادی کشورها افزوده می گردد. ولی بیگی و پناهی (۱۳۸۹) در مطالعه ای به بررسی جایگاه ایران در اقتصاد جهانی در مقایسه با کشورهای منتخب (از منظر شاخص های توسعه انسانی، آزادی اقتصادی و فضای کسب و کار) پرداخته اند. با توجه به رتبه ایران و وضعیت شاخصها، ایران در زمره کشورهایی با فضای کسب و کار خنثی و بازدارنده ارزیابی می شود و شاید کفه ترازو به سمت بازدارنده بیشتر باشد. یافته های این مطالعه نشان می دهند؛ مهم ترین عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار کشور که باید بدان توجه جدی نمود عبارتند از: محیط سیاسی، محیط اقتصاد کلان، فرصت های بازار، تسهیل فرایند جذب سرمایه خارجی، کاهش رویه های صادرات و واردات کشور و کنترل ارزی، بهبود وضعیت سیستم مالیاتی، تامین مالی صادرات و واردات، بازار کار و زیرساخت ها. به نظر می رسد با اصلاح ساختار اقتصادی کشور بر اساس فاکتورهای بالا می توان فضای کسب و کار کشور را به سمت ایجاد فضای پیشبرنده سوق داد.

احمدی (۱۳۸۹) با بررسی مقایسه ای فضای کسب و کار در ایران و جهان بیان می کند: بی تردید یکی از چالشهای بازار کار، فضای بسته، بدون تغییر و آزادسازی نشده قوانین و مقررات ناظر بر این بازار می باشد، که تقاضای بازار را غیر منعطف و با مشکل مواجه ساخته است. همین موضوع سبب شده است تا کشور در عرصه رقابت جهانی همه ساله جایگاه قبلی خود در فضای کسب و کار را از دست داده و با تنزل رتبه مواجه باشد، خوشبختانه اقدامات مناسبی در سال ۱۳۸۷ بر ای تسهیل فضای کسب و کار در کشور صورت گرفت. اقدامات مزبور هرچند قابل تقدیر است لکن به هیچ وجه کافی نیست. به طور قطع با رفع موانع تولید و سرمایه گذاری (از طریق ساماندهی فضای کسب و کار در کشور)، کاهش ریسک سرمایه گذاری از طریق فراهم نمودن امنیت اقتصادی و سیاسی و ایجاد هماهنگی بین نظام آموزشی و نیازهای بازار کار می توان وضعیت بازار کار و اشتغال را ساماندهی و بهبود بخشید.

مهرآرا و طلاکش نایینی (۱۳۸۸) در مقاله ای با عنوان "بررسی رابطه توسعه مالی و رشد اقتصادی در کشورهای منتخب با روش داده های تلفیقی پویا (۲۰۰۳-۱۹۷۹)" به بررسی آثار توسعه بازارهای مالی بازار اوراق بهادار و نظام بانکی بر رشد تولید ناخالص داخلی با

استفاده از داده های تابلویی ۴۰ کشور توسعه یافته و در حال توسعه مبتنی بر روش گشتاورهای تعمیم یافته پرداخته اند. برای این منظور از متغیرهای نسبت فعالیت، اعتبارات، مخارج دولت، متوسط سالهای تحصیل، نرخ تورم و درجه باز بودن تجاری بر اساس روش داده های پانل پویا استفاده کرده اند. نتایج این مقاله گویای آن است که توسعه نظام بانکی تنها در بلند مدت اثر با اهمیتی بر سطح تولید ناخالص داخلی دارد و هیچ یک از شاخص های توسعه مالی اثر با اهمیتی بر نرخ رشد اقتصادی نداشته است.

مراد حاصل، مزینی و پاریاب (۱۳۸۷) در مقاله اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار^۱ از داده های مربوط به دو گروه از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در دوره زمانی ۲۰۰۸-۲۰۰۰ استفاده کرده اند و با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم یافته به این نتایج دست یافتند: فضای کسب و کار و بخش تجارت خارجی یکی از اجزاء تشکیل دهنده محیط اقتصادی یک کشور است که به خوبی میتوانند از قابلیتهای فناوری اطلاعات و ارتباطات متأثر شوند نتایج مقاله حکایت از تأثیر معنادار فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری در کشورهای توسعه یافته و نامشخص بودن این اثر در کشورهای در حال توسعه دارد. بدین معنا که کشورهای توسعه یافته توانسته اند از قابلیتها و مزایای فناوری اطلاعات و ارتباطات در مسیر رشد خود استفاده نمایند. حال آنکه در کشورهای در حال توسعه اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری محسوس نیست.

۲-۳. بررسی روند متغیرهای شاخص کسب و کار^۱

محیط کسب و کار در یک تعریف کلی مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر می گذارد اما مدیر بنگاه نمی تواند آن را به سهولت تغییر دهد و تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه ها و بطور کلی بخش خصوصی امکان پذیر نمی باشد. در این راستا و با توجه به اهمیت موضوع، بانک جهانی با استفاده از شاخص کسب و کار به بررسی و ارزیابی قوانین، مقررات و مجموعه عواملی که مستقیماً بر روی انجام کسب و کار و رشد اقتصادی کشورها مؤثرند پرداخته و اقدام به رتبه بندی کشورهای جهان می نماید. رتبه

هر کشور بر اساس متوسطی از رتبه اجزای تشکیل دهنده هر شاخص تعیین می شود. بطوریکه چنانچه کشوری از نظر قوانین و مقررات پوشش دهنده فعالیت های اقتصادی، نظیر قانون ورود به بازار، ورشکستگی، قوانین تشکیل مشاغل جدید و غیره و نیز مجموعه عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاهها و در کل کسب و کار، بازدارنده باشد در رتبه بندی کشوری در مکانهای انتهایی قرار می گیرد.

درخصوص چارچوب بهبود فضای کسب و کار و شناسایی چالش های موجود جهت ارتقاء وضعیت کسب و کار در ایران، ابتدا رتبه کل سهولت فضای کسب و کار ایران در سال های ۱۳۸۴-۱۳۹۰ (که توسط بانک جهانی اعلام شده است) مورد بررسی قرار می گیرد (جدول ۱) و سپس زیر شاخص های مربوطه در سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و با میانگین شاخص در کشورهای منتخب مقایسه شده است (جدول ۱-۲).

جدول ۱. رتبه ایران در جهان در شاخص سهولت انجام کسب و کار

سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰
رتبه	۱۱۳	۱۱۹	۱۳۸	۱۴۲	۱۳۷	۱۲۹	۱۴۴
تعداد کشورها	۱۱۳	۱۵۵	۱۷۵	۱۷۸	۱۸۱	۱۸۳	۱۸۳

IFC, Doing Business in 2005-2011

همانطور که مشاهده می شود رتبه ایران با ۳۱ پله نزول (از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰) مواجه شده و از ۱۱۳ به ۱۴۴ رسیده است. این امر مبین آن است که موانع کسب و کار در کشورهای دیگر، کم تر از ایران بوده است. بنابراین به نظر می رسد بررسی شاخص هایی که در محاسبه رتبه کل سهولت فضای کسب و کار مورد استفاده قرار می گیرند از اهمیت ویژه ای برخوردار باشند تا بتوان وضعیت ایران را از لحاظ نزول این رتبه مورد بررسی قرار داد. این شاخص ها عبارتند از:

شروع کسب و کار (فرآیند ثبت شرکت)

اخذ مجوزها (مجموعه اقدامات اخذ تاسیس مجوز تا راه اندازی یک کارگاه را شامل می شود) اشتغال

ثبت اموال (فرآیند لازم جهت ثبت دارایی در دفتر اسناد رسمی می باشد)

اخذ اعتبارات

حمایت قضایی از سهامداران جزء

پرداخت مالیات

تجارت فرامرزی

لازم الاجرا شدن قراردادها

تعطیل شدن کسب و کار

مبنای اندازه گیری و مقایسه محیط کسب و کار هر کشور با سایر کشورها، سهولت اجرای شاخص های مطرح شده می باشد. رتبه هر کشور برحسب زمان، هزینه و مراحل انجام هر یک از شاخص های مطرح شده، مشخص می شود. هر چه سرعت انجام یک فعالیت بیشتر و تعداد مراحل اداری و هزینه های آن کمتر باشد محیط کسب و کار آن کشور مناسب تر و رتبه آن در مقایسه با سایر کشورها بهتر است. جدول ۲ رتبه زیر شاخص های فضای کسب و کار را در دو سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و همچنین تغییر رتبه را در ایران نشان می دهد:

جدول ۲. شاخص های ده گانه ارزیابی فضای کسب و کار

رتبه در گزارش فضای کسب و کار ۱۳۹۰	رتبه در گزارش فضای کسب و کار ۱۳۸۵	زیر شاخص	تغییر در رتبه
۴۲	۶۴	شروع کسب و کار	-۲۲
۱۴۳	۱۶۷	اخذ مجوزهای لازم	-۲۴
۱۴۷	۱۴۱	اشتغال	+۶
۱۵۶	۱۴۳	ثبت اموال	+۱۳
۸۹	۶۵	اخذ اعتبارات	+۲۴
۱۶۷	۱۵۶	حمایت از سهامداران جزء	+۶
۱۱۵	۹۶	پرداخت مالیات	+۱۹
۱۳۱	۸۷	تجارت فرامرزی	+۴۴
۴۹	۳۳	لازم الاجرا شدن قراردادها	+۱۶
۱۱۱	۱۰۹	تعطیل شدن کسب و کار	+۲

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

در ذیل به مقایسه و بررسی شاخص های ده گانه مربوط به رتبه کل سهولت فضای کسب و کار در دو سال در ایران پرداخته شده است:

شاخص شروع کسب و کار در ایران^۱

در محاسبه شاخص اصلی برای هر کشور، زیر شاخص‌ها بر مبنای مولفه‌های مرتبط مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

جدول ۳. شاخص شروع کسب و کار در ایران

شاخص شروع کسب و کار	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۶۴	۴۲	۸۱,۱
تعداد مراحل اداری	۸	۶	۸,۳
زمان مورد نیاز	۴۷	۸	۵۴,۵
هزینه صرف شده (درصدی از درآمد سرانه)	۵,۴	۴,۰	۱۵,۸
حداقل سرمایه مورد نیاز (درصدی از درآمد سرانه)	۱,۳	۰,۸	۹,۸

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

آنچه نشان می‌دهد در جدول نشان داده شده وضعیت شروع کسب و کار در ایران در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۵ بهبود یافته است و این شاخص نسبت به میانگین آن در کشورهای منتخب در وضعیت مناسبی قرار دارد که انجام برخی اصلاحات و ساده سازی روند اداری ثبت شرکت‌ها در سال‌های اخیر توانسته رتبه ایران را در این شاخص بهبود بخشد که خود نشان از ساده و آسان تر شدن آغاز کسب و کار دارد.

شرایط اخذ مجوز^۲

بر اساس رتبه شاخص شرایط اخذ مجوز در ایران و مقایسه آن با کشورهای منتخب، مشهود است که این شاخص بسیار محدود کننده و بازدارنده بوده و می‌تواند اثرات زیانباری مانند افزایش قیمت تمام شده زیرساخت‌ها، انصراف بخش خصوصی از فعالیت اقتصادی یا افزایش فعالیت‌های بدون مجوز و زیرزمینی را به دنبال داشته باشد.

-
1. Starting a Business
 2. Dealing with Construction Permit

این شرایط سخت اگرچه در سال های اخیر بهبود یافته، اما رتبه فعلی نشان می دهد در مقایسه با کشورهای دنیا وضعیت نامناسب است.

جدول ۴. شاخص اخذ مجوز در ایران

شاخص اخذ مجوز	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۱۶۷	۱۴۳	۱۰۴
تعداد مراحل اداری	۲۱	۱۷	۱۹
زمان مورد نیاز	۶۶۸	۳۲۲	۲۰۴
هزینه صرف شده (درصدی از درآمد سرانه)	۶۸۴،۵	۳۸۲،۳	۴۴۲

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

اشتغال^۱

سومین شاخص که خود ترکیبی از شاخص های متعدد و مختلف است و ایران نیز در آن از جایگاه خوبی برخوردار نیست، شاخص اشتغال است که رتبه کشورمان در این شاخص ۱۴۷ است، بنابراین باید موسسه کار و تامین اجتماعی به عنوان متولی بهبود این شاخص، تلاش فشرده و فراوانی برای ارتقای جایگاه کشورمان در این حوزه انجام دهد. با اینکه زیر شاخص ها در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۵ بهبود یافته است اما رتبه این شاخص در مقایسه با کشورهای دیگر بسیار بالا است.^۲

1 Employing workers

۲ آمار مربوط به این شاخص در 2011 doing business موجود نبود بنابراین میانگین این شاخص برای کشورهای منتخب در سال ۱۳۹۰ محاسبه نشده است.

جدول ۵. شاخص اشتغال

شاخص اشتغال	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰
رتبه کل	۱۴۱	۱۴۷
دشواری استخدام	۷۸	۱۱
انعطاف پذیری ساعات کار	۶۰	۶۰
دشواری اخراج	۱۰	۵۰

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

ثبت دارایی ها^۱

رتبه به دست آمده برای ایران در جدول ذیل، نشان از شرایط بسیار نامناسب ثبت دارایی ها و حقوق مالکیت در ایران نسبت به سایر کشور ها دارد. علاوه بر این کاهش ۱۳ رتبه ای ایران با وجود عدم تغییر مقادیر زیرشاخص ها، حاکی از بهبود این شاخص در کشورهای دیگر است.

جدول ۶. شاخص ثبت دارایی در ایران

شاخص ثبت دارایی	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۱۴۳	۱۵۶	۷۹
تعداد مراحل اداری	۹	۹	۶
زمان مورد نیاز	۳۶	۳۶	۳۹
هزینه صرف شده (درصدی از درآمد سرانه)	۱۰۰.۵	۱۰۰.۵	۴

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

۵. اخذ اعتبارات^۲

اخذ تسهیلات و اعتبارات بانکی در حکم نبض حیات بنگاه ها و فعالیت های اقتصادی بخش خصوصی است و میزان سهولت سرعت دسترسی به این تسهیلات یکی از محوری ترین

-
1. Registering Property
 2. Getting credit

شاخص‌های یک فضای کسب و کار در اقتصاد هر کشور است. نقش بازارهای مالی در جذب پس اندازها و تخصیص آن بین بنگاه‌ها برای سرمایه‌گذاری مشخص است اما نکته در دخالت دولت در این بازار است که موجب تخصیص غیربهرینه منابع و ایجاد انگیزه رانت جویی و فساد می‌شود.

جدول ۷. شاخص دریافت تسهیلات بانکی در ایران

شاخص دریافت تسهیلات بانکی	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۶۵	۸۹	۶۹
توانمندی قانون	۵	۴	۵
اطلاعات اعتباری	۳	۴	۴
پوشش اطلاعات اعتبارسنجی بخش دولتی	۱۳.۷	۲۲.۷	۱۶
پوشش اطلاعات اعتبارسنجی بخش خصوصی	۰	۴.۵	۲۲

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

کاهش ۲۴ رتبه ای ایران در این شاخص در سال ۱۳۹۰ نشان از بدتر شدن شرایط تسهیلات بانکی و سخت شدن استفاده بخش خصوصی از این تسهیلات دارد

۶. حمایت از سرمایه‌گذاران^۱

حمایت قضایی از سرمایه‌گذاران یکی از حلقه‌های کلیدی و مهم در زنجیره بهبود فضای کسب و کار در اقتصاد است چرا که بدون احساس امنیت لازم از سوی سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی انگیزه حضور در اقتصاد و فعالیت در آن از بین می‌رود. بهبود شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران منافع متعددی دارد از جمله افزایش حجم سرمایه‌گذاری و کاهش تمرکز مالکیت که خود موجب توسعه بازارهای مالی و رشد و رونق اقتصاد می‌شود.

جدول ۸. شاخص حمایت از سرمایه گذاران در ایران

شاخص حمایت از سرمایه گذاران	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۱۵۶	۱۶۷	۶۵
سطح افشاگری	۵	۵	۶
اندازه مسوولیت مدیران	۴	۴	۵
دسترسی آسان به اطلاعات	۰	۰	۵
توانایی حمایت از سرمایه گذاران	۳	۳	۵

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

براساس جدول فوق می توان ادعا کرد که باز هم شرایط ایران بسیار بازدارنده بوده و رتبه ایران در سال های اخیر با ثابت ماندن شرایط در مقایسه با سایر کشور ها که سالها است انجام اصلاحاتی این چنین را آغاز کرده اند، کاهش یافته است.

۷. پرداخت مالیات^۱

افزایش نرخ مالیات در اقتصاد، هزینه فعالیت را افزایش می دهد؛ بنابراین ممکن است بنگاه را از فعالیت باز دارد یا اینکه به فعالیت های غیررسمی رو آورد و از طرف دیگر با توجه به افزایش فرار مالیاتی در ایران در واقع اندازه اقتصاد غیررسمی افزایش می یابد. بنابراین دولت می تواند با ارائه یک سیستم مالیاتی مناسب فضا را برای فعالیت رسمی بخش خصوصی تقویت کند و یا با افزایش غیرکارشناسی نرخ مالیات فعالیت های غیر رسمی را گسترش دهد. پس علاوه بر نرخ مالیات، سیستم مالیاتی و چگونگی توزیع بار مالیاتی نیز در اندازه اقتصاد غیررسمی می تواند مؤثر باشد .

جدول ۹. شاخص پرداخت مالیات در ایران

شاخص پرداخت مالیات	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۹۶	۱۱۵	۹۸
تعداد انواع مالیات	۲۸	۲۰	۳۰
زمان صرف شده	۲۹۲	۳۴۴	۴۳۲
نرخ کل مالیات	۴۶.۴	۴۴.۱	۴۱

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

رتبه ایران در سال ۱۳۹۰ نشان از بدتر شدن شرایط سیستم مالیاتی نسبت به سال ۱۳۸۵ دارد. درست است که تعداد مالیات ها بهبود یافته، اما هزینه فرصت و زمان صرف شده برای پرداخت مالیات وخیم تر شده به طوری که رتبه ایران، ۹ پله کاهش یافته است. مقایسه وضعیت ایران با کشورهای منتخب بدتر شدن این شاخص را نیز نشان می دهد.

۸. تجارت خارجی

سازمان توسعه تجارت کشور به عنوان متولی بحث تجارت فرامرزی، برنامه ریزی برای بهبود این شاخص را به عهده دارد. با بهبود این شاخص که یکی از شروط توسعه اقتصادی کشور ها است، موانع سخت تعرفه ای و غیرتعرفه ای که پیش پای بازرگانان، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، وجود دارد سهل تر خواهد شد. این شاخص نیز با یک افزایش ۴۴ پله ای در رتبه به دست آمده، نشان از بدتر شدن شرایط تجارت در ایران دارد.

جدول ۱۰. شاخص تجارت خارجی در ایران

شاخص تجارت خارجی	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۸۷	۱۳۱	۹۴
تعداد اسناد مورد نیاز جهت صادرات	۵	۷	۷
زمان صرف شده برای صادرات	۲۶	۲۵	۲۱
هزینه مورد نیاز برای صادرات	۷۰۰ دلار	۱۰۹۰ دلار	۱۳۷۰ دلار
تعداد اسناد مورد نیاز جهت واردات	۱۱	۸	۷
زمان صرف شده برای واردات	۳۸	۳۲	۲۲
هزینه مورد نیاز برای واردات	۱۲۲۰ دلار	۱۷۳۵ دلار	۱۴۳۸

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

۹. تضمین قراردادهای

شاخص لازم الاجرا شدن قراردادهای با کسب رتبه ۴۹ در سال ۱۳۹۰، بهترین وضعیت را در میان سایر شاخص‌های ایران داراست و نسبت به میانگین این شاخص در کشورهای منتخب، به نظر می‌رسد دارای رتبه مناسبی است. بررسی این شاخص در ایران نشان از طولانی بودن مراحل دادرسی، در ایران دارد که ضمانت اجرای قراردادها را با مشکل روبه‌رو می‌سازد و موجب تضعیف و حقوق مالکیت می‌شود؛ بنابراین ساده‌سازی فرآیند دادرسی و شفافیت و قاطعیت در قضاوت موجب بهبود فضای کسب و کار و رونق اقتصادی می‌شود.

جدول ۱۱. شاخص تضمین قراردادهای در ایران

شاخص تضمین قراردادهای	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۳۳	۴۹	۸۵
تعداد مراحل دادرسی	۲۳	۳۹	۳۸
زمان مورد نیاز	۵۲۰	۵۰۵	۵۷۹
هزینه صرف شده (درصدی از درآمد سرانه)	۱۲	۱۷	۲۷

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

۱۰. تعطیلی کسب و کار^۱

شاخص سهولت تعطیل کردن کسب و کار، آخرین شاخص مورد بررسی در شاخص فضای کسب و کار کشورهاست که ایران در آن رتبه ۱۱۱ را داراست و بنا بر بررسی‌های بانک جهانی در کشورمان از ابتدای تشکیل پرونده برای تعطیل کسب و کار (اعلام ورشکستگی) تا تسویه حساب کامل با طلبکاران ۴/۵ سال طول می‌کشد و ۹ درصد ارزش اموال بنگاه در قالب هزینه‌های قانونی در مراحل مختلف خرج می‌شود. همچنین طلبکاران تا ۲۳ درصد از ارزش اموال شرکت ورشکسته را به جای مطالبات اخذ می‌کنند. برای بهبود وضعیت این شاخص معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه با تشکیل کارگروهی در نظر دارد در بلندمدت نسبت به مکانیزه شدن فرآیند ثبت املاک و اموال و برقراری دادگاه‌های اختصاصی تجاری اقدام کند. بنابراین رفع مقررات زائد و پیچیده در این زمینه و آزادی بنگاه‌های اقتصادی برای کسب تجربه از شکست‌ها و تشویق به شروع دوباره می‌تواند سطح بهینه‌ای از اشتغال و سرمایه‌گذاری را ایجاد شود. رتبه ایران در سال ۱۳۹۰ با وجود عدم تغییر شاخص‌های جزئی ۲ پله نزول داشته که نشان می‌دهد کشورهای دیگر در این زمینه عملکرد بهتری دارند. با توجه به جدول زیر به رغم افزایش نرخ وصول، رتبه ایران در مقایسه با دیگر کشورها، شرایط بازدارنده برای فعالیت بخش خصوصی را نشان می‌دهد.

جدول ۱۲. شاخص تعطیلی کسب و کار در ایران

شاخص تعطیلی کسب و کار	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	میانگین شاخص در کشورهای منتخب ۱۳۹۰
رتبه کل	۱۰۹	۱۱۱	۸۵
زمان مورد نیاز	۴۰۵	۴۰۵	۳۰۱
هزینه صرف شده (درصدی از درآمد سرانه)	۹	۹	۱۴
نرخ وصول	۱۹۰۷	۲۳۰۱	۳۳۰۵

IFC, Doing Business in 2007 & 2011

۳. ارائه مدل

با توجه به الگوی سولو و باعنایت به مطالعه موردی ایران^۱ الگوی سولو را می توان به صورت زیر برای ایران مورد استفاده قرار داد:

$$Y = f(\text{INFLATION, POP, G, L, CAPITAL, FDI, BE}^2)$$

بنابراین رابطه مربوط به رشد اقتصادی را می توان به صورت زیر نوشت:

$$\text{Growth}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{Inflation}_{it} + \beta_2 \text{Pop}_{it} + \beta_3 \text{Gover}_{it} + \beta_4 \text{Labor}_{it} + \beta_5 \text{Capital}_{it} + \beta_6 \text{FDI}_{it} + \beta_7 \text{BE}_{it} + \varepsilon_{it}$$

که در آن:

Growth_{it}: نرخ رشد اقتصادی کشور i در سال t

Inflation_{it}: نرخ تورم کشور i در سال t

Pop_{it}: نرخ رشد جمعیت کشور i در سال t

Gover_{it}: نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی کشور i در سال t

Labor_{it}: نرخ رشد نیروی کار کشور i در سال t

Capital_{it}: نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت کشور i در سال t

FDI_{it}: نسبت سرمایه گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی کشور i در سال t

۱ احمد جعفری صمیمی و شهرام اختیاری (۱۳۸۸)

BEit: رتبه فضای کسب و کار کشور i در سال t

eit: جزء اخلاص

اطلاعات مربوط به هر یک از متغیرهای موجود در مدل، از بانک اطلاعاتی بانک جهانی استخراج شده است.

تعداد کشورهای گروه درآمدی ایران (کشورهایی که درآمدی بالاتر از درآمد متوسط دارند) ۵۳ کشور است که در این تحقیق از اطلاعات مربوط به ۲۵ کشور در دوره زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۰ استفاده شده است چون این گروه از کشورها در دوره ۱۳۸۴-۱۳۸۸ جزء کشورهای با درآمد کمتر از درآمد متوسط و در سال های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ جزء کشورهای با درآمد بالاتر از درآمد متوسط بوده اند بنابراین این ۲۵ کشور جزء کشورهای گروه درآمدی ایران انتخاب شده اند.

۳-۱. برآورد الگو از روش داده های تابلویی^۱

برآورد مدل با استفاده از داده های تابلویی شامل مراحل زیر است:

آزمون های تشخیص بر روی داده ها

آزمون قابلیت برآورد مدل به صورت داده های تابلویی

آزمون تعیین اثرات ثابت یا اثرات تصادفی

برآورد پارامترها.

جدول ۱۳ نتایج آزمون ریشه واحد هم جمعی بر روی متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش یعنی رشد اقتصادی به عنوان متغیر وابسته و متغیرهای توضیحی را نشان می دهد. همان طور که ملاحظه می شود در این پژوهش برای انجام آزمون پایایی از آزمون های هاردی^۲ استفاده کرده ایم. فرضیه صفر در هر دو آزمون مبنی بر ناپایداری (عدم وجود ریشه واحد) متغیرهاست، لذا چنانچه مقدار آماره Z محاسبه شده بزرگ تر از مقدار بحرانی مربوط به سطوح اطمینان رایج باشد، فرضیه صفر مبتنی بر ناپایداری رد خواهد شد. بررسی مقادیر آماره های Z محاسبه شده و احتمال پذیرش آن ها نشان می دهد که احتمال رد

1. Panel Data

2. Hardi

فرضیه صفر متغیرها، ۹۵ درصد و بالاتر است. با توجه به اطلاعات جدول ۱۳ نتیجه می‌گیریم پایایی جمعی تمام متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش، در سطح اطمینان ۹۵ درصد رد نمی‌شود.

جدول ۱۳. نتایج آزمون ریشه واحد هم جمعی^۱ بر روی متغیرهای مدل

Hardi Z-Test		نام متغیر
Value	Prob.	
۸.۸۰۱۰	۰,۰۰۰	Growth
۸.۹۱۱۷	۰,۰۰۰	INFLATION
۴.۹۳۱۷	۰,۰۰۰	FDI
۹.۶۶۹۶	۰,۰۰۰	POPG
۹.۱۱۱۰	۰,۰۰۰	Gover
۷.۵۹۲	۰,۰۰۰	Laborg
۴.۰۴۹۳	۰,۰۰۰	Capitalg
۹.۲۲۰۵	۰,۰۰۰	EB

منبع: محاسبات انجام شده با استفاده از نرم افزار Eviews6

پیش از برآورد مدل، از روش برآورد داده‌های تابلویی یا پانل باید اطمینان حاصل نمود که امکان برآورد به صورت جمعی وجود ندارد. در این آزمون، تفاوت ضرایب برآورد شده برای تک تک کشورها با ضرایب برآورد شده حاصل از داده‌های جمعی از طریق آماره زیر بررسی می‌شود. فرضیه صفر این آزمون آن است که تفاوتی میان ضرایب برآورد شده برای تک تک مقاطع و ضرایب برآورد شده رگرسیون جمعی وجود ندارد، بدین معنی که لزومی به برآورد مدل با استفاده از داده‌های تابلویی وجود ندارد.

$$F_{obs} = \frac{\{(\hat{\epsilon}_{e0} - \hat{\epsilon}_{ea}) / (N-1)\} / \{\hat{\epsilon}_{ea} / (NT - (N+K))\}}{F\{(N-1), (NT-N-K)\}}$$

$\hat{\epsilon}_{e0}$: مدل مقید^۲

$\hat{\epsilon}_{ea}$: مدل نامقید^۳

-
1. Common Unit Root
 2. Model Common
 3. Model Fixed Effect

در این رابطه، ϵ_{eo} مجموع مجذور خطاهای مدل رگرسیون مقید (اثر مقطع با هم برابر و مساوی صفر باشد). است و ϵ_{ea} مجموع مجذور خطاهای معادله رگرسیونی نامقید (اثرات مقطع معنادار نبوده و باید مدل به صورت داده های تابلویی برآورد شود). می باشد. همچنین نمادهای N ، T و K به ترتیب تعداد مقاطع، تعداد مشاهدات موجود در هر یک از مقاطع و تعداد پارامترهای موجود در مدل است. آماره آزمون بالا، آماره F با درجه آزادی $(N-1)$ و $(N+K)-NT$ است. با توجه به این که در این پژوهش تعداد مقاطع (کشورها) برابر 25، تعداد مشاهدات (سال ها) برابر 7 و پارامترها برابر 9 است، خواهیم داشت:

جدول ۱۴. نتایج آزمون قابلیت برآورد مدل به صورت داده های تابلویی

ردیف	متغیر	مقدار
۱	مجموع مجذور خطاهای مدل رگرسیون مقید	۵۱۴۵.۶۷
۲	مجموع مجذور خطاهای معادله رگرسیونی نامقید	۴۴۳۶
۳	درجه آزادی صورت	۲۴
۴	درجه آزادی مخرج	۲۳۰
۵	مقدار آماره F	۱.۸۲
۶	مقدار بحرانی آماره F در سطح ۹۵٪	۱.۳۵

منبع : یافته های پژوهشگر

ملاحظه می شود که آماره F برآورد شده بیشتر از مقادیر بحرانی متناظر با سطح اطمینان ۹۵ درصد است. بدین روی فرضیه صفر مبنی بر قابلیت برآورد داده ها به شیوه جمعی پذیرفته نمی شود و لازم است مدل به روش داده های تابلویی یا پانل برآورده شود. پس از این که اطمینان حاصل نمودیم که مدل مورد بررسی باید به صورت پانل برآورد شود، مهم ترین پرسش که مطرح می شود این است که اثرات مقطعی به صورت ثابت (وجود اثرات ثابت) هستند یا تصادفی (وجود اثرات تصادفی)؟ تعیین این که در مورد یک نمونه از داده ها کدام یک از این دو روش باید مورد استفاده قرار گیرد از طریق آزمون های خاص خود انجام می گیرد. یکی از رایج ترین این آزمون ها آزمون هاسمن^۱ است. فرضیه صفر آزمون هاسمن آن است که مدل دارای اثرات تصادفی است. آماره این آزمون نیز

1 Hausman Test

آماره χ^2 یا کای دو می باشد. اگر مقدار آماره کای دوی محاسبه شده بیشتر از مقادیر بحرانی آن باشد، فرضیه صفر مبتنی بر لزوم برآورد مدل به صورت اثرات تصادفی پذیرفته نخواهد شد.

جدول ۱۵. نتایج آزمون هاسمن برای تعیین اثرات ثابت یا تصادفی

Correlated Random Effects-Hausman Test Pool: SECURITY Test cross-section random effects		
Test Summary Probb.	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.
Cross- section random 0.0053	21.620102	8

منبع : یافته های پژوهشگر

با توجه به نتایج آزمون تعیین اثرات ثابت یا اثرات تصادفی، فرضیه صفر مبنی بر وجود اثرات تصادفی رد می شود. بنابراین لازم است که مدل به صورت اثرات ثابت برآورد شود. در نهایت، از الگوی زیر به عنوان الگوی کلی مدل استفاده می کنیم:

$$\text{Growthit} = \beta_0 + \beta_1 \text{Inflationit} + \beta_2 \text{Popgit} + \beta_3 \text{Goverit} + \beta_4 \text{Laborit} + \beta_5 \text{Capitalit} + \beta_6 \text{FDLit} + \beta_7 \text{BEit} + \varepsilon_{it}$$

با توجه به نتایج بدست آمده از آزمون های مربوطه، نتایج برآورد رابطه بالا به صورت زیر است:

$$\text{Growthit} = 5.29 - .028 \text{Inflationit} + 1.034 \text{Popgit} + .0054 \text{Goverit} + .00014 \text{Laborit}$$

$$(-2.805) \quad (2.98) \quad (2.988) \quad (2.684)$$

$$+ .088 \text{Capitalit} + .12 \text{FDLit} + .0607 \text{BEit}$$

$$(4.748) \quad (1.267) \quad (2.269)$$

$$R^2 = 0.72$$

با توجه به نتایج برآورد، تمام پارامترها علامت مورد انتظار را داشته و علامت آن‌ها منطبق با انتظار تئوریک است. متغیرهای نرخ رشد جمعیت، سهم دولت در اقتصاد، نرخ رشد نیروی کار، نرخ رشد سرمایه ثابت، سرمایه گذاری مستقیم خارجی و بهبود فضای کسب و کار تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی داشته و متغیر تورم باعث کاهش رشد اقتصادی می‌شود.

بر اساس یافته‌های مدل برآورد شده، انتظار می‌رود افزایش بهبود فضای کسب و کار باعث افزایش رشد اقتصادی در این کشورها از جمله ایران شود. بر این اساس، فرضیه اصلی این پژوهش که بر اساس آن "میان بهبود فضای کسب و کار و رشد اقتصادی در کشورهای منتخب یک رابطه معنادار وجود دارد." تأیید می‌شود. بر این اساس، کشورهای گروه درآمدی ایران می‌توانند با افزایش شاخص فضای کسب و کار و ارتقای سطح اطمینان سرمایه‌گذاران و فراهم نمودن شرایط مناسب برای فعالیت آن‌ها رشد اقتصادی خود را افزایش دهند.

مقایسه شاخص بهبود فضای کسب و کار ایران با کشورهای گروه درآمدی ایران

بر این اساس بررسی فضای کسب و کار در کشور و مقایسه آن با کشورهای گروه درآمدی ایران می‌تواند وضعیت کشور را از حیث اجزای شاخص بهبود فضای کسب و کار به تصویر بکشد.

به منظور مقایسه میانگین شاخص بهبود فضای کسب و کار ایران با کشورهای گروه درآمدی ایران (درآمدی بالاتر از درآمد متوسط) از آمار تحلیلی و آزمون t استفاده شده است. با محاسبه میانگین شاخص بهبود فضای کسب و کار کشورهای این گروه درآمدی، آزمون زیر انجام می‌شود:

$$H_0: BEIRI < \text{Avrupper middle income}$$

شاخص بهبود فضای کسب و کار ایران کوچکتر از میانگین کشورهای منتخب گروه درآمدی است.

$$H_1: BEIRI \geq \text{Avrupper middle income}$$

شاخص بهبود فضای کسب و کار ایران بزرگتر یا مساوی میانگین کشورهای منتخب گروه درآمدی است.

به منظور آزمون این فرضیه، میانگین شاخص بهبود فضای کسب و کار کشورهای گروه درآمدی ایران، در سال های ۱۳۸۴-۱۳۹۰ محاسبه و مقدار آن با شاخص بهبود فضای کسب و کار مربوط به ایران مقایسه شده است. نتایج این آزمون در جدول ۱۴ ارائه شده است. همان طور که از نتایج این جدول مشخص است، در سطح اطمینان 99 درصد نمی توان فرضیه صفر را رد کرد.

بر این اساس می توان نتیجه گرفت عملکرد ایران در زمینه شاخص بهبود فضای کسب و کار تفاوت معنی داری با میانگین سایر کشورهای مورد بررسی دارد و شاخص بهبود فضای کسب و کار ایران از متوسط کشورهای گروه درآمدی ایران پایین تر است. این امر را می توان با مشاهده جدول ۱۴ نیز تا حدودی استنباط نمود. بر اساس ردیف های اول و دوم این جدول، شاخص بهبود فضای کسب و کار ایران در دوره مورد بررسی همواره کمتر از میانگین کشورهای گروه درآمدی ایران بوده و ایران عملکرد مطلوبی در این زمینه نداشته است بنابراین فرضیه دوم مقاله رد می شود.

جدول ۱۴. آزمون برابری شاخص بهبود فضای کسب و کار ایران با کشورهای گروه

درآمدی ایران^۱

سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰
متغیر							
میانگین شاخص بهبود فضای کسب و کار	۷۷٫۶	۷۹٫۱	۷۸٫۲	۷۹	۷۸٫۶	۷۹٫۶	۷۸٫۹
شاخص ایران	۱۱	۱۱۹	۱۳۸	۱۴۲	۱۳۷	۱۴۰	۱۴۴
انحراف معیار داده ها	۳۷٫۴۶	۳۸٫۴۳	۳۷٫۰۲	۳۹٫۰۵	۳۸٫۵۳	۳۹٫۹۴	۴۰٫۷۳
آماره آزمون	۶٫۸۳	۷٫۰۲	۱۰٫۹۳	۱۰٫۹۳	۱۰٫۲۶	۱۰٫۲۵	۱۰٫۸۳
مقدار بحرانی (۹۹٪)	۲٫۴۲	۲٫۴۲	۲٫۴۲	۲٫۴۲	۲٫۴۲	۲٫۴۲	۲٫۴۲

منبع: یافته های پژوهش

چالش ها و اقدامات انجام شده

در مجموع باید گفت که با توجه به رتبه کشورمان در شاخص فضای کسب و کار، ضرورت توجه به اقدامات لازم در خصوص ارتقای رتبه ایران در بین کشورهای مختلف با اقداماتی نظیر (پایین آوردن نرخ تورم، متوازن کردن بودجه دولت، شفافیت مالیاتی، سهولت انجام معاملات، ساده‌تر کردن رویه‌ها و فرآیندهای کاری، ایجاد پنجره واحد تجارت خارجی، کاهش مداخلات دولت در اقتصاد، ساماندهی بازار کار، بهبود سرمایه اجتماعی، افزایش امنیت قضایی و ساده‌تر کردن رسیدگی به دعاوی و شکایات) الزامی به نظر می‌رسد. همچنین ایجاد نهادهای لازم و شفاف‌سازی و اصلاح قوانین با رویکرد تسهیل امور در تمامی عرصه‌های کسب و کار شامل همه مراحل مربوط به فعالیت‌های اقتصادی از مرحله شکل‌گیری تولید تا انحلال فعالیت، شرط لازم برای ترغیب مشارکت سرمایه‌گذاران خصوصی و خارجی در پروژه‌های تولیدی و صنعتی است. از سویی دیگر، کسب و کارهای کوچک نیز در صورت فعالیت در فضای مناسب کسب و کار توانایی ایجاد و ادامه فعالیت را در عرصه اقتصادی پیدا خواهند کرد. بدیهی است مادامی که شاخص‌های کسب و کار در کشور در مقایسه با شاخص‌های سایر کشورها (اعم از عرصه جهانی یا منطقه‌ای) در وضعیت قابل قبول قرار نداشته باشد، مشارکت جدی سرمایه‌گذاران خارجی در ایران در بخش‌های مختلف اقتصادی ناممکن خواهد بود که آن هم تأثیر مستقیم بر رشد اقتصادی ایران خواهد داشت. با توجه به مدل سنجی برآورد شده با افزایش یک درصد سرمایه‌گذاری خارجی، رشد اقتصادی کشورها ۰/۰۶ درصد افزایش خواهد یافت بنابراین این مهم بایستی بسیار مورد توجه سیاستمداران قرار گیرد.

نکته دیگری که باید به مباحث فوق افزود و اهمیت مضاعفی دارد، توانمندسازی بخش خصوصی کشور است و این توانمندسازی باید از طریق تحقیق و توسعه و هدایت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به سمت آنان صورت پذیرد. بدیهی است هدایت و جذب سرمایه خارجی نبایستی فقط به تولید کالا در کشور منجر شود بلکه لازم است یادگیری تکنولوژیکی یا به عبارت دیگر انتقال و توسعه تکنولوژی بایستی مد نظر قرار گیرد. آنچه که در تدوین یک برنامه منسجم و اتخاذ سیاستهای مناسب لازم است، این است که باید بسته‌های

سیاستی طراحی شده با یکدیگر سازگار و منسجم باشند تا در جهت ایجاد فضای کسب و کار مناسب برای فعالیت بخش خصوصی مؤثر باشد.

برخی از اقدامات انجام شده که در راستای بهبود رتبه ایران انجام شده است عبارتند از: قرار گرفتن تکلیف اصلاح فضای کسب و کار در زمره الزامات تصریح شده در قانون برنامه پنجم توسعه؛ تشکیل دبیرخانه اجرایی پروژه بهبود فضای کسب و کار در سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران؛ راه‌اندازی وب سایت بهبود فضای کسب و کار توسط سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران؛ برگزاری بیش از ۱۰۰ نشست و دو همایش برای بهبود فضای کسب و کار طی سال‌های اخیر؛ انتشار نسخه آزمایشی کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری خارجی؛ فراخوان پیشنهادها توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی به منظور کمک در امر تصمیم‌گیری هیات نظارت بر مقررات‌زدایی و تسهیل شرایط صدور مجوزها و پروانه فعالیت‌های اقتصادی در راستای بهبود فضای کسب و کار؛ تشکیل نهاد ویژه رفع موانع قانونی بهبود فضای کسب و کار و تهیه پیش‌نویس لایحه بهبود فضای کسب و کار توسط اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران.

۴. نتیجه‌گیری

در این مقاله بررسی اثر بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی گروهی از کشورها که از نظر سطح درآمد، متوسط به بالا محسوب می‌شوند مورد مطالعه قرار گرفت با توجه به اینکه ایران نیز در این گروه درآمدی قرار دارد تأکید این مقاله بر تحلیل فضای کسب و کار ایران در دوره ۱۳۸۴-۱۳۹۰ در مقایسه با سایر کشورهای هم‌گروه‌اش می‌باشد.

در این مطالعه از مدل پانل به صورت اثرات ثابت استفاده شده و بر اساس نتایج برآورد، تمام متغیرها علامت مورد انتظار را داشته و در سطح ۹۵ درصد معنادار هستند. متغیر نرخ تورم تأثیر منفی بر رشد اقتصادی داشته و متغیرهای دیگر تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی در این کشورها دارند.

بهبود شرایط کسب و کار بر رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی مؤثر است به گونه‌ای که با افزایش یک درصد در شاخص کسب و کار، بر رشد اقتصادی کشورها ۰,۰۶ درصد افزوده می‌گردد. بهبود شرایط کسب و کار، در نتیجه بهبود شاخص‌های محاسبه‌کننده این

فضا در کشورها بوجود می آید. شاخص بهبود فضای کسب و کار با میانگین این شاخص در کشورهای گروه درآمدی ایران با استفاده از آزمون t مقایسه شد بر اساس این آزمون می توان نتیجه گرفت که عملکرد ایران در زمینه شاخص بهبود فضای کسب و کار تفاوت معنی داری با میانگین سایر کشورهای گروه درآمدی ایران دارد و از میانگین این کشورها پایین تر است.

منابع

- احمدی، سید وحید (۱۳۸۹). بررسی مقایسه ای فضای کسب و کار در ایران و جهان، مجموعه پژوهش های اقتصادی، شماره ۳۰، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ص ۱-۳۹.
- حاجی حیدری، نسرين و سید جوادین، سید رضا (۱۳۹۰). توسعه و تغییر مدل کسب و کار با بکارگیری رویکرد پویایی سیستم ها، فصلنامه علوم مدیریت ایران، سال ششم، شماره ۲۱، ص ۱-۱۷.
- حسینی آشتیانی، حمیدرضا و خندان، عباس (۱۳۹۰). تحلیل فضای کسب و کار ایران، پایگاه اطلاع رسانی صنعت، اخذ پذیرش از دانشگاه مدیترانه شرقی در قبرس E.M.U، ص ۱-۹.
- حسینی، سید مهدی و فهیمی فر، فاطمه (۱۳۸۹). نقش توسعه نظام مالی و بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی، مجموعه مقالات چهارمین کنفرانس توسعه نظام تامین مالی در ایران، ص ۶۸۷-۶۷۰.
- جعفری صمیمی، احمد، اختیاری، شهرام (۱۳۸۸). تأثیر امنیت اقتصادی بر فرآیند رشد اقتصادی در کشورهای عضو کنفرانس اسلامی با تأکید بر ایران، فصلنامه علوم اقتصادی دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، سال اول، شماره ۳، ص ۳۰-۹.
- رنانی، محسن، عمادزاده، مصطفی و مویدفر، رزیتا (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی: ارایه یک الگوی نظری، مجله پژوهشی اصفهان، شماره ۲، پیاپی ۲۱، ص ۳۶-۱۸.
- رنانی، محسن، دلالی اصفهانی، رحیم و صمدی، علی حسین (۱۳۸۷)، رابطه حقوق مالکیت و رشد اقتصادی در یک الگوی رشد درون زا، نشریه اقتصاد، تحقیقات اقتصادی دانشگاه تهران، زمستان ۱۳۸۷، شماره ۸۵، ص ۲۰۶-۱۷۵.
- گزارشات فضای کسب و کار بانک جهانی در سال ۲۰۱۱ (Doing Business ۲۰۱۱)، کلی و کشوری.

- مرادحاصل، نیلوفر، مزینی، امیرحسین و پاریاب، سید حسین (۱۳۸۷)، اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری، فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۴، پاییز ۱۳۸۷، ص ۶۳-۳۹.
- مهرآرا، محسن و طلاکش آیینی، حسین (۱۳۸۸). بررسی رابطه توسعه مالی و رشد اقتصادی در کشورهای منتخب با روش داده های تلفیقی پویا (۲۰۰۳-۱۹۷۹). دانش و توسعه ۱۶ (۲۶)، ص ۱۶۹-۱۴۳.
- ولی بیگی، حسن، پناهی، فاطمه (۱۳۸۹). جایگاه ایران در اقتصاد جهانی در مقایسه با کشورهای منتخب (از منظر شاخص های توسعه انسانی، آزادی اقتصادی و فضای کسب و کار). بررسیهای بازرگانی، شماره ۴۳، مهر و آبان ۸۹، ص ۴۲-۲۷.
- نیلی، مسعود (۱۳۸۷). دولت و رشد اقتصادی در ایران، تهران، نشر نی.
- B.Luintel K.& Khan M. & Arestis PH. & Theodoridis K.(2008). Financial structure and economic growth. Journal of Development Economics, (86), 181-200.
- Chesbrough, H. (2010). Business model innovation: Opportunities and barriers. Long Range Planning, 43, 354-363.
- ChengX. & Degryse H. (2006). The Impact of Bank and Non-Bank Financial Institutions on Local Economic Growth in China.
- Dennis, A. (2006). The impact of regional trade agreements and trade facilitation in the middle East North Africa region. World Bank Policy Research, Working Paper 3837. DOING BUSINESS measuring business regulation: <http://www.doingbusiness.org/>
- Lai, J., & Chen, W. (2009). Measuring e-Business dependability: The employee SerresA.& Kobayakawa Sh. & Sløk T. and Vartia L.(2006). Regulation of Financial Systems and Economic Growth OECD Countries: An Empirical Analysis. OECD Economic Studies, No. 43.
- King, Robert G. Plosser, Charles I. & Rebelo Sergio T.(2012). Production, growth and business cycles: I. The basic neoclassical model. Journal of Monetary Economics.
- SerresA.& Kobayakawa Sh. & Sløk T. and Vartia L.(2006). REGULATION OF FINANCIAL SYSTEMS AND ECONOMIC GROWTH IN OECD COUNTRIES: AN EMPIRICAL ANALYSIS. OECD Economic Studies, No. 43.